

ПРАВО НАРОДУ НА ПОВСТАННЯ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Written by СНИГУР ОЛЬГА ЮРІЇВНА, студентка юридичного факультету Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль)
Thursday, 25 November 2021 22:18

У наш час усвідомлення громадянами своєї значущості та надважливої ролі у захисті конституційного ладу відіграє неабияку роль. Правова категорія «право народу на опір (повстання)» з часу появи і дотепер не втратила своєї актуальності. Грубе порушення державою прав та свобод людини та громадянина є актом насильства над людиною. На сьогоднішній день питання теоретичного обґрунтування права народу на повстання залишається доволі складним і актуальним. Попри те, що право народу на повстання є одним із фундаментальних прав людини, яке реалізується незалежно від закріплення в нормативно правових актах держави, про що свідчать численні історичні факти. Метою цієї публікації є, власне, теоретичне обґрунтування фундаментального права народу на повстання, на опір недемократичному режиму.

На початку становлення держави виникали проблемні питання захисту прав та свобод від посягань з боку владних органів та посадовців, необхідності вироблення механізму притягнення представників державної влади до відповідальності за порушення, навіть шляхом повної її заміни. Вирішенням цієї проблематики та її дослідженням з давніх давен займалося чимало мислителів та науковців. Зокрема, у праці Платона «Держава» наведено узагальнення щодо причин народу опиратися владі. Аристотель, продовжуючи вчення свого вчителя зазначав, що причиною усіх світових переворотів є прагнення народу загалом, усіх людей, до рівності прав та захисту своєї свободи. Як тільки починає переважати приватний інтерес при здійсненні влади, у державному правлінні і режимі порушується рівновага, у зв'язку з чим виникає стан, коли пригноблені намагаються скинути ярмо гнобителів і зайняти їх місце. Саме це на думку Платона є коренем всіх розладів в державі [1].

Аристотель робить висновки про те, що реальна причина повстання ніколи не є маловажливою, кожне повстання, на його думку, обумовлюється порушенням органічної рівноваги. Виникнення повстання відбувається: по-перше, у зв'язку з виникненням нерівності; по-друге, прагненням усунути нерівність відновивши рівновагу [1].

Політичний діяч та філософ Марк Туллій Цицерон визнавав право на спротив, як природне право народу. У своїй праці «Діалоги: Про державу і закони» він зауважує, що громадянин повинен підготуватися, щоб завжди бути у всеозброєнні проти всього того, що розхитує державний лад.

І більшість інших джерел, що входять у скарбницю світової політико-правової думки, свідчать, що право людини на повстання є природним та невід'ємним. Майже у всіх мислителів простежується ідея, що основна функція природнього права полягає в захисті індивіда від посягань з боку держави.

У першому юридичному документі, де закладено основи концепції прав людини, а саме п.61 «Великої хартії вольностей» 1215 року зазначається: «Створюємо і жалуємо гарантію, щоб барони обрали 25 баронів із королівства, кого забажають, які повинні усіма силами дотримуватися й охороняти, і змушувати дотримуватися миру і вільностей, які ми їм пожалували і цією Хартією підтвердили... І коли ми не виправимо порушень... протягом сорока днів, рахуючи з того часу, коли було вказано це порушення нам..., то ... чотири барони доповідають про це решті з 25 баронів, і ті 25 баронів спільно з громадою усієї землі будуть змушувати і тиснути нас усіма способами, якими тільки можуть, тобто через захоплення фортець, земель, володінь і усіма іншими способами, якими можуть, поки не буде виправлено (порушення) згідно з їхнім рішенням» [2].

Гетьман Пилип Орлик визнавав те, що козаки мають право людське та природне, головним з принципів котрого є протест народу. «Уся історія козацтва супроводжується

ПРАВО НАРОДУ НА ПОВСТАННЯ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Written by СНІГУР ОЛЬГА ЮРІЇВНА, студентка юридичного факультету Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль)
Thursday, 25 November 2021 22:18

тим, що вони за будь-якої слушної нагоди скидали ярмо поневолення і відновлювали справедливий суспільний лад, використовуючи своє природне право на повстання» [3]. Також, у цьому аспекті варто пригадати «Декларацію прав людини та громадянина», прийняту у Франції у 1793 році. В ній вказано, що «спротив пригнобленню є наслідком порушення інших прав людини. Коли уряд порушує права народу, повстання для народу і для кожної його частини є найсвятішим правом і невідкладним обов'язком» [4]. На сьогоднішній день в правовій доктрині чіткого розуміння права народу на повстання не існує, проте в «Загальній декларації прав людини», проголошеній Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, у преамбулі зазначено: «Необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення» [5]. Право на повстання завуальовано закріплюється і в ст. 5 Конституції України, де встановлено, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» [6]. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Це положення передбачає, що громадяни України мають право на громадську непокору у вигляді опору чи повстання. Варто зазначити, що за часів незалежності Україна вже не один раз зіштовхнулася з масовим опором громадян представникам влади. Та напевно це невідворотно чекає будь-яку державу, де суб'єкти державної влади перестають діяти відповідно до волі свого народу і представляти загальносуспільні інтереси. Теоретичні наукові погляди учених сходяться в тому, що право народу на повстання є невід'ємним, основоположним та фундаментальним природним правом. Водночас, право народу на повстання є засобом, своєрідним інструментом, механізмом, який захищає від свавілля з боку державної влади, та одним із способів реформування (перезавантаження) влади. Так, В. М. Кравчук зазначає, що у своїй сукупності комплекс базових прав кризових форм учасницької демократії, до якого належить і право на громадську непокору та народний опір, є важливою гарантією ефективної та сильної демократії і дієвим механізмом і формою громадського контролю у публічно-правовій сфері [7, с.61]. Таким чином, аналізуючи велику кількість праць та джерел, можемо дійти висновку, що право на повстання — це право, яке має пріоритет над законом, адже є природним правом людини, реалізація якого уможливорює захист від свавілля держави. Зміст права людини на повстання розкривається через концепцію природного права та його принципи, які пояснюють сутнісні риси людської природи, якій необхідно дотримання ідей справедливості у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Аристотель. Большая этика. Аристотель. Сочинения в 4-х т. Т. 4. Москва: Мысль, 1983. 830 с.
2. Велика хартія вольностей. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Велика_хартія_вольностей .
3. Гетьман Пилип Орлик. Вивід прав України / М. Грушевський, І. Франко, М. Костомаров та ін. Львів: Слово, 1991. С. 46.
4. Бабин Б.В. Право на сопротивление как глобальное право. Юридические исследования. 2013. № 5. С. 181–200. DOI: 10.7256/2305-9699.2013.5.817 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=817 (дата звернення: 12.11.2021).

ПРАВО НАРОДУ НА ПОВСТАННЯ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Written by СНІГУР ОЛЬГА ЮРІЇВНА, студентка юридичного факультету Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль)

Thursday, 25 November 2021 22:18

---

5. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 .

6. Конституція України від 28 червня 1996 року 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

7. Кравчук В.М. Право народу на громадянську непокору та опір у забезпеченні сучасної демократії. Публічне право. 2017. № 2. С. 55–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2017_2_9